

ONESNAŽENE JAME V BELI KRAJINI

STANISLAV KLEPEC*

Bela krajina je izrazito kraška pokrajina. Prištevamo jo k nizkemu doljenjskemu krasu (glede nadmorske višine), po tipu pa h globokemu krasu s pretežno pretočno hidrološko funkcijo. Ozemlje gradijo karbonatne kamnine, v nižinskem delu pa je nekaj pliocenskih in kvartarnih sedimentov, ki so neprepustni. Prav zaradi možne zakraselosti, ki je tudi v globljih plasteh (D. Novak 1984) je pretakanje podzemnih voda navezano na specifične pogoje, ki so tema raziskav, ki potekajo v Beli krajini.

Nedvomno je pomembno raziskovanje jam, ki so v neposredni bližini izvirov, ki služijo kot vir pitne vode. Pretekla opazovanja, ki segajo od leta 1965 do danes, nam nudijo približno sliko onesnaženosti jam v zaledju izvirov: Dobljčice (vodovod za Črnomelj in okolico) Jelševniški potok, izvir Krupa, Obrh (vodovod za mesto Metlika) izviri ob Kolpi (lokalni vodovod za Adlešiče in okolico).

Vpliv onesnaženih jam na vode v občini Črnomelj je zanemarljiv, čeprav smo med 201 jamo, kolikor jih je v občini registriranih, zaznali onesnaženost pri 30 jamah. Večji vpliv na onesnaževanje imajo le jame, ki so v bližini naselij. Obstaja pa nevarnost oporečnosti izvira Dobljčice zaradi ceste nad izvirom in možnosti odlaganja odpadkov v jame, ki so v širšem zaledju. Tabela 1 nam nudi pregled opazovanih jam v občini Črnomelj.

OPIS VEČJIH ONESNAŽENIH JAM V OBČINI ČRNO MELJ

Na področju Poljanske gore in južnega dela Roga, kjer deluje naš klub, imamo registriranih 80 jam. S tega področja odteka voda proti izviru v Dolu (vodovod za Stari trg) in Dobljčici, le južni del se odceja proti Kolpi.

V vasi Špeharji je Planina jama (k. št. 3947), ki služi za vaško smetišče. Ravno tako je nad vasjo v smeri Brega manjša jama, kjer smo zasledili predvsem mrhovino. Onesnaženost ima lahko vpliv na lokalni vodovod za zaselek Breg, ki uporablja vodo iz izvira Breg in Kobiljača.

Potencialno nevarnost za izvire pri Suhorju (Nerajčica) in Podturnščico predstavlja le cesta prek prevala Vušec. Ker je v bližini ceste nekaj brezen, je potrebno poskrbeti, da ne pride do odlaganja odpadkov v jame in vrtače.

* JK Črnomelj.

Tabela 1: Onesnažene jame v občini Črnomelj

Št.	Kataster. št.	Ime	Kraj	Vrsta		Odpadki				Čas odlag.				
				Vodna jama	Suha jama	Brezno	Gospodinjski	Kosovni	Fekalijske	Kadavri	Poškodbe	Stalno	Občasno	Vpliv na vodo
1	235	Gadina	Kočevje	×			×	×	×	×		×	×	
2	1210	Nova prepadna	Ručetna				×	×	×	×		×		
3	1211	Hribarska jama	Petrova	×			×	×		×		×	×	
4	1217	Novolipski breg	Nova lipa	×				×		×				
5	1265	Skoreča jama	V. sela/ Adlešiči			×	×			×		×		
6	1266	Rian	Tribuče	×					×	×				
7	1268	Kačak	Vinica	×					×		×		×	
8	1269	Vrtača	Ogulin/ Vinica	×						×				
9	1273	Dugava	Hrast/ Vinica			×		×		×		×		
10	1404	Stobe	Lokve	×			×	×		×		×	×	
11	1801	Hajdučka jama	Bedenj		×			×		×		×		
12	1815	Suhorski breg	G. Suhor	×					×		×		×	
13	1816	J. 1. nad žel. postajo	Črnomelj		×		×			×		×		
14	1825	Jurinovka	Dolenja			×					×			
15	2316	Malikovec	Lipovec		×		×		×	×	×			
16	2670	B. ob cesti	Bistrica			×		×	×	×		×	×	
17	2673	Krakošelj	Bistrica			×				×		×		
18	2677	Jama na Usarju	Otovec			×	×			×	×			
19	2790	Špilcova jama	Rožič vrh			×		×		×		×		
20	2793	Stalcarjeva jama	Naklo			×	×		×	×	×		×	
21	2851	Krakarjev obrov	Talčji vrh	×						×		×		
22	2853	Juraškova jama	Zapudje			×				×		×		
23	2958	Kobeče brezno	Sinji vrh			×				×		×		
24	3182	Brezno v Gabrevju	Omota			×	×					×	×	
25	3183	Prepad na Plutov. br.	Štrekljevec			×	×	×		×		×		
26	3185	Korošec	Kal		×			×		×		×		
27	3940	Magdin zjot	Damelj		×					×		×		
28	3948	Brezno pri Cerkvi	Špeharji			×	×	×		×	×		×	
29	3947	Planina brezno	Špeharji		×		×	×	×	×	×			
30		Škofov prepad	Črešnjevec		×		×	×	×	×	×			
Število:				8	8	14	13	12	8	21	6	7	19	9

Od 201 jame onesnaženo 30 ali 15 %

Naše jame 31, 1989

Posebno skrb je potrebno posvetiti zavarovanju širšega zaledja izvira Dobličice (vodovod za Črnomelj). Tu poznamo 30 jam in brezen. Med močno onesnažene šteje Brezno ob cesti (k. št. 2670) pred zaselkom Bistrica. Tik ob cesti je 12 m globoko brezno, kjer smo v zadnjih 20 letih zaznali že večjo količino odpadkov, kosovnega materiala, kadavrov...

Nevarnost predstavlja še dodatno odcejanje meteornih voda s ceste. Na področju Miklarske bajte in Vražjega kamna poznamo več izvirov in brezen. V bližini je ob cesti več grezov, ki služijo za odlagališča raznovrstnih odpadkov.

Izvir Jelševniški potok je ogrožen zaradi vpliva zaščitnih sredstev vinorodnega okoliša. V Štalcerjevi jami (k. št. 2793), ki leži sredi vinogradov v bližini ceste, smo zaznali vaško smetišče: mrhovina, bela tehnika, avtomobilski deli, pločevinke od škropiv itd.

Svibniški potok je ogrožen zaradi vpliva neustreznega gnojenja polj. V Petrovi vasi je vaško smetišče v Hribarski jami (k. št. 1211), ki je že skoraj do vrha napolnjena s smetmi. Močno ogrožena je tudi vodna jama Stobe (k. št. 1404). Vhod v vodni rov je zaradi obilice odpadkov, lončevine in steklenic nemogoč.

Ceprav je v bližini Semiča nekaj jam in izvirov, je vpliv fekalnih voda iz naselja Semič zanemarljiv (D. Novak, 1984), pač pa obstaja nevarnost onesnaženja iz smeri Vrtače in Gorjancev, od koder je glavni dotok vode v izvir Krupe. Tu smo registrirali onesnažene jame pri Cmoti (k. št. 3182); v jami so smeti, pločevinke in kadavri. Večje odlagališče komunalnih odpadkov je še v Škofovem prepadu in v Koliševki sredi vasi Črešnjevca ter v jami Malikovec (k. št. 2316).

Na področju ob Kolpi, kjer je več izvirov (tudi vodovod Adlešiči), nismo zaznali večjih onesnaženj jam, pač pa so zapuščeni ali uničeni vsi izviri in zajetja pitne vode. Curek pri Pribincih, Rian (k. št. 1266), Zdenec v Cerkvišču. Podobno velja za »zdence« pri Lipi in Suhorju, kjer je voda oporečna in uporabna samo prekuhana.

Na tem mestu velja opozoriti še na splošno navado, ki ni naša posebnost. Pri gradnji poslopij ali rigolanju vinogradov pogosto naletimo na greze, ki večinoma služijo za greznice ali odlagališča raznovrstnih odpadkov. Take primere poznamo v zaledju izvira Dobličice (Grič, Doblička gora, Stražnji vrh) in v okolici Vinice.

ONESNAŽENE JAME V OBČINI METLIKA

Ob ugotovitvi, da oskrba z zdravo pitno vodo v črnomeljski občini ni ogrožena, tega ne moremo trditi za oskrbo v občini Metlika. Zaledje vodovodnega zajetja Obrh je naseljeno. Vasi in zaselki uporabljajo vrtače, greze in tudi jame za odlagališča gospodinjskih odpadkov in kosovnega materiala. Onesnaževalcem podzemnih voda pa prispevajo greznice in fekalne vode, ki se prosto pretakajo v podzemlje.

V preteklih letih smo opazovali jame in izvire na področju Suhorja do potoka Kamenica in v Žumberku (SR Hrvatska). Na tem področju je 28 jam in brezen. Polovica opazovanih jam je onesnažena (tabela 2).

Tabela 2: Onesnažene jame v občini Metlika

Št.	Katastrska št.	Ime	Kraj	Vrsta		Odpadki			Čas odlagan					
				Vodna jama	Suha jama	Brezno	Kosovni	Gospodinj	Fekalije	Kadavri	Poškodbe	Stalno	Občasno	Vpliv na vodo
1	850	Mlinška jama	Keseri	×					×		×			×
2	853	Kipina jama	Bojanja vas		×		×	×				×		
3	854	Kadiševa jama	Bojanja vas			×	×	×		×		×		×
4	864	Palovka	Keseri (SRH)				×	×	×				×	
5	864	Požiralnik	Lešce (SRH)				×			×			×	×
6	1275	Mestna jama	Metlika		×						×			
7	2059	Zdenec	Božakovo	×					×			×		
8	3177	Jastrebinca	Lokvica			×	×			×		×		×
9	3874	Klemenca	Suhor. G.				×	×					×	×
10		Bečka jama	Boldraž	×				×	×			×		×
11		Boštek	Krašni vrh			×				×			×	
12		Malenske drage	Radovica	×			×		×		×		×	×
13		Rakička	Dučiči (SRH)	×			×						×	×
14		Špilja na Kotari	Radatovići (SRH)			×		×					×	
15		Malička	Radotovići (SRH)				×							×
16		Rupa na vrtu	Hrast				×	×		×		×		
17		Mačkovska jama	Škemljevec				×		×		×	×		
Število:				5	2	10	8	6	6	6	3	7	8	9

od 28 jam je onesnaženih 15 ali 60 %

OPIS VEČJIH ONESNAŽENIH JAM V OBČINI METLIKA

Neposreden vpliv na oporečnost voda v zajetju Obrh imajo lahko divja odlagališča komunalnih odpadkov v strugi Sušice, v ponorni jami Malenske drage in greznice, ki se prosto pretakajo v podzemlje. V Bečki jami pri Boldražu smo opazovali vpliv vaških odplak v podzemni strugi. Voda je umazana in močno smrdi.

V Bojanji vasi zasledimo odlagališče odpadkov in delov avtomobilov ter bele tehnike v Kipini jami (k. št. 853), medtem ko služi Kadiševa jama (k. št.

854) za odlaganje črepinj in mrhovine. Podobno velja za jame Pavlovka (k. št. 864), Špilja na Kotari in Rakička pri Radatovičih.

Onesnažene jame so še v okolici Hrasta. Rupa na vrtu služi za odlaganje mrhovine in gospodinjskih odpadkov, grezi ob poteh pa za kosovni material in avtomobilske dele. Pri vasi Škempljevec služi Mačkovska jama predvsem za odlaganje kadavrov in pločevine, steklenic in cunj. V Lokvici služi jama Jastrebinca predvsem za odlaganje mrhovine in gospodinjskih odpadkov.

Podobno kot za izvire v črnomaljski občini velja tudi za Metliko. Zdenci so zapuščeni, voda v njih je oporečna, posebno ob sušnem obdobju.

Navedeni podatki prav gotovo niso popolni. Nekatere jame, ki smo jih obiskali pred deset in več leti, so potrebne podrobnih raziskav. Z ekološkega stališča bo potrebno poskrbeti, da jame ne bodo smetišča, ker to predstavlja tudi nevarnost za pitno vodo, ki nam je tako potrebna.

LITERATURA

Arhiv Inštituta za raziskovanje krasa SAZU, Postojna.

Arhiv Belokranjskega jamarskega kluba, Črnomelj.

Novak, D., 1984, Raziskave zaledja izvira Krupe v Beli krajini. Deveti jugoslovanski speleološki kongres, 279—284.

Kranjc, A., Speleološke značilnosti osrednje Dolenjske in Bele krajine, Speleološki inventar Bele krajine, 1984, Zbornik 13. zborovanja geografov.

Klepec, S. 1970, Rezultati jamarskih raziskav v Beli krajini. Naše jame 11: 51—56.

Plut, D., 1988, Belokranjske vode. Dolenjski muzej Novo mesto.

Hudoklin, A. 1988, Ocena onesnaženosti jam v Beli krajini. Rokopis.

Bilten Jamarske sekcije Železničar 1968.